

dens thesis dog ganske klar: beskatningen ændrer sig på væsentlige punkter fra det medinensiske nomadesamfund til de senere arabiske imperier og storriger med jord- og kopskat. Dette er naturligvis at forvente, men det er ikke tidligere fremgået af den moderne forskning med så overbevisende kraft som her. Den foreliggende afhandling er et smukt eksempel på dansk disputatstradition og vil formentlig blive stående som et standardværk, der vil danne udgangspunkt for videre studier inden for dette centrale emne.

Jens Erik Skydsgaard

KRISTOF GLAMANN: Bryggeren. J.C.Jacobsen på Carlsberg. Gyldendal 1990, 336 s., ill., kr.248.

Umiddelbart virker det ganske nærliggende, at formanden for Carlsbergfondets direktion og bestyrelsesformand for Carlsberg A/S, fhv. professor i økonomisk historie, dr.phil. Kristof Glamann har fået lyst til at skrive en bog om sit firmas grundlægger, Brygger J.C.Jacobsen. Han har tidligere skrevet bøger om Bryggeriets historie i Danmark indtil slutningen af det 19. årh. og om Carlsbergfondet, og han har i specialartikler behandlet sider af Jacobsens person, miljø og virksomhed.¹ En monografi synes blot at være en logisk afrunding af en mangeårig beskæftigelse med emnet, navnlig da en samling nyopdukkede familiebreve, skrevet af Nanna Rygaard, der var selskabsdame for bryggerens hustru på Carlsberg 1861-64, gør det muligt at komme tættere ind på dagliglivet, end de hidtil kendte kilder har tilladt.

I virkeligheden er der tale om et både personligt og dristigt projekt. Glamann oplyser i indledningen, at bogen er skrevet rent con amore. »Ingen har pålagt mig det, ingen ydre anledning har tvunget mig« (s.11). Men baggrunden er alvorlig nok. Som forvalter af arven efter Jacobsen og hans søn er Glamann til daglig bogstavelig talt omgivet af Jacobsen i ånd og billede. Spørgsmålet om, hvem »stenblokken« J.C.Jacobsen egentlig var, hvem der »gemmer sig bag stenens stiliserede, strenge træk og den romerske toga« bliver »en besættelse. Kald det for

¹ *Bryggeriets historie i Danmark indtil slutningen af det 19. århundrede*, Kbh. 1961 – *Carlsbergfondet*, Kbh. 1976 – *Videnskabsmanden og Bryggeren. Emil Chr.Hansen og J.C.Jacobsen*, Fund og Forskning XXVII, Kbh. 1984-85 – *J.C.Jacobsen. En portrætskitse*, Festskrift til Vagn Dybdahl, Århus 1987, s.216-227.

Sfinxens gåde.« Det moment af selvspejling, enhver biograf står over for, bliver altså her af nærmest eksistentiel art.

Men engagement i og fortrolighed med emnet behøver ikke udelukkende at være en fordel, når der er tale om en biografi, jvf. de mange eksempler på levnedsløb, udarbejdet af velmenende efterkommere af den biograferede. Et vist mål af distance er formentlig nødvendigt for at opnå en dybere forståelse.

Hertil kommer, at Glamann i sit omfattende forfatterskab om dansk og udenlandsk erhvervs- og handelshistorie ikke tidligere har beskæftiget sig med den biografiske genre, og derfor bevæger sig ind på et forskningsfelt, der er nyt for ham. Den renæssance, som biografien oplever i disse år, har jo det til fælles med den »rigtige« renæssance, at der ikke er tale om en genoptagelse af den traditionelle biografi, men om en virkelig fornyelse af genren, udsprunget af en ny opmærksomhed på, at historien skabes af mennesker. Både for den empiristiske og dele af den marxistiske historieforskning fremstod samfundet som et autonomt system, der udviklede sig efter upersonlige love, isoleret fra de enkelte individer. Det er her den nye biografi frembyder sig som en mulighed for at bruge enkeltpersonligheden som et prisme, hvori historiens lys brydes, og derved opnå en dybere forståelse af vekselvirkningen mellem individ og samfund. Personligheden anskues samtidig i sin individualitet og i sin historicitet. Men for at det kan lykkes, må den biografiske historieforsker både have afklaret sin historicopfattelse og sin personlighedsteori, samt i sin litterære fremstillingsform kunne formidle dette dobbeltsyn til læseren. Dette kræver et næsten kunstnerisk gehør for sproget. Traditionelle historiske fremstillinger sproglige emballage, som nøgternt og anskueligt præsenterer stoffet, er ikke længere tilstrækkelig.

Svaret på, hvordan den foreliggende bog om Bryggeren forholder sig til ovennævnte kriterier, må blive et både-og. At bogen er »underholdende«, som det hedder i forlagsreklamen, er utvivlsomt, og den har da også opnået en velfortjent salgssucces. Når den trods indholdets vægt opleves som letlæst, skyldes det bl.a. kompositionen. Genrens traditionelle struktur med kronologisk forløb fra fødsel til død og tematiske opdeling i tre »liv«, (erhverv, offentligt og privat), mærkes her ikke som et stift skema. De mange gode delhistorier får lov at folde sig ud efter fortællingens love uden hensyn til, at det kræver inddragelse af stof og personer, som først senere behandles grundigere. Prisen for denne teknik er, at en stor del af krudtet er brændt af, når tingene skal forklares i sammenhæng, og bogens sidste trediedel taber da også tempo, selv om den krydres med det veloplagede portræt af laboratorieforsker Emil Chr. Hansen (s. 256-272), en hel biografi i biografien, iøvrigt genbrug af

forf.s artikel i »Fund og Forskning« 1985. Temmelig uinspireret virker mærkeligt nok kapitlet om Frederiksborgs brand og J.C.Jacobsens indsats for dets genskabelse som national mindeborg (s. 273-297). Der er da også i vid udstrækning tale om et koncentrat af Frederiksborgmuseets fortræffelige bog omkring slottets brand.² Også ekscuserne om guldalderens romerfarere, (s. 300-305) i slutkapitlet om Bryggerens romerske død, virker noget distancerende og klichéprægede. Om Goethes møde med Rom hedder det, at »den sjælelige virkning af dette møde var ham intet mindre end en genfødsel« (s. 302). Og om Thorvaldsen: »Samtiden forgudede ham, kaldte ham for klassicismens mester, grækernes ligemand og hvad man ellers kunne opfinde af superlativer« (s. 304).

De enkelte kapitler indledes ofte med et suspense-skabende nærbillede, hvorfra der klippes til halv- og heltotal: »Der var stort røre i familien« (s. 9), »Natten lignede sig selv, fyldt med arbejdets rutiner« (s. 233), »Sin sidste fødselsdag fejrede Jacobsen alene« (s. 299). Sproget er klart og moderne, nogle steder morsomt krydret med nutidig erhvervsleder-slang. Om sønnen Carl hedder det, at Jacobsen gav ham råd om »headhunting« (s. 170), at hans uddannelse hos førende europæiske bryggere formidledes gennem »the Old Boys' Network« (s. 187), og at han »småfilede« med reklameteksterne i konkurrencen med faderen (s. 242).

Bogens kvalitative tyngdepunkt er efter min opfattelse skildringen af, hvordan Bryggeren bygger sin virksomhed op, alle vanskelighederne og deres overvindelse. Ikke alene er de mange tunge økonomiske, tekniske og biologiske detaljer støbt sammen til en helhed og forståeliggjort, så man efter læsningen næsten synes man har fået lyst og evne til at starte for sig selv, men den *lidenskab*, der driver Jacobsens værk, er formidlet i en medrivende fortælling. Man mærker, at forf. er på hjemmebane, hans tilbundsgående viden om bryggeriet og hans identifikation med virksomheden indgår her en lykkelig forening.

Desværre kan det samme ikke siges om det helfigursportræt af Jacobsen, som er Glamanns erklærede mål (s. 12). Det lykkedes ikke at få »stenblokken« vakt til live, endsige at løse »Sfinxens gåde«. Der gøres ikke noget egentligt forsøg på at *forklare* den lidenskab, som fremstillingen klart viser er brændstoffet i Jacobsens værk. Midtvejs (s. 196-199) gives et kort og distanceret referat af forskellige teorier om mæccenatets psykologi, som alle afvises til fordel for Glamanns eget bud:

»...Snarere end underbevidste kræfter, som nemesis, selvbeskatning eller himmelsk karakterbog, udspringer (Jacobsens) mæccenat af hans

² H.D.Schepele m.fl.: *Omkring Frederiksborg Slots brand 17. december 1859*, Hillerød 1964.

egen virksomhed som brygger og som borger. Hans indsats er for så vidt umiddelbart forståelig og hans monumenter meget gennemsigtige. De er, hvad han er og laver. De vokser ud af hans tilværelse i god samklang med det, han oplever og erfarer. For en nutidig, kollektivt anlagt mentalitet kan det være svært at kapere, endsige acceptere, og derfor er det fristende at ty til mystiske forklaringer for at forstå fænomenet. Men mæcenatets udspring ligger lige for. Det er det politiske gennembrud i 1849. Det er forvisningen om, at den frie valgrets indførelse alene kan udvikle samfundsfølelsen hos folket. Endvidere er det nederlagets bitre stund i 1864, og det er de videnskabelige gennembrud og deres omsætning i praksis både på Jacobsens eget plan og i samfundet. Og endelig er det troen på eksemplets magt og borgerpligten. Alt sammen bunder i hans egne erfaringer og afspejler faserne i hans liv. Det hele er i virkeligheden meget jordnært og håndgribeligt.«

Det er mærkeligt, at forf. ikke ser, hvor dårligt denne harmoniserende forklaring passer til den dybt splittede, ja neurotiske personlighed, han selv skildrer med fuld bevidsthed, og som Jacobsen selv var sig bevidst. Endnu mærkeligere er det, at Glamann selv leverer råstoffet til en dybere forklaring, bl.a. i skildringen af faderen, brygger Christen Jacobsen, i den unge Jacobsens ærbødig udenforstående deltagelse i 1830'ernes regensliv, i hans ambivalente kvindesyn og forholdet til sønnen Carl, i skammen over det øl, som var hans rigdoms kilde, i hans raseri over at blive kaldt millionær, i betydningen af hans pompejanske villa og i mæcenatet.

Et eksempel: Om faderen hedder det (s.44), at han samtidig var »fuldblods romantiker«, tilhænger af den rationalistiske pastor Bastholms pligtlære, politisk engageret i »oprøret mod tyrannerne« og en varm beundrer af H.C.Ørsted. Fire så modstridende bestemmelser nærmest råber på en nærmere analyse, men den udebliver.

Dette kan måske delvis forklares af to forhold. Det ene er, at beskæftigelsen med åndsliv og psykologi falder uden for Kristof Glamanns videnskabssyn. Litteraturhenvisningerne rummer da heller ingen idé- eller mentalitetshistoriske værker. Det forklarer, at bogens mængder af interessant stof på disse områder forbliver underholdende garniture, der ikke integreres med den videnskabelige erhvervshistoriske analyse. Men herved udelukkes også en biografi af den ovenfor nævnte karakter, hvor den generelle og den individuelle historie befrugter hinanden. For spændingsfeltet mellem profanhistorie, idéhistorie og mentalitetshistorie er den esse, hvor personlighederne smedes.

Den anden forklaring leverer forf. selv, når han siger: »Miljøet er gået mig i blodet. Sammen med andre forvalter jeg arven efter Jacobsen og

hans søn og har gjort det i ganske mange år« (s. 11). Det betyder, at han ikke har og ikke kan have den for en videnskabelig biograf nødvendige distance til sin hovedperson. Ikke at skildringen er ukritisk, tværtimod, Jacobsens usympatiske sider skildres og vurderes hårdt. Som en søn, der skammer sig over, at den gamle kvajer sig over for de jævnaldrende kammerater. Men disse sønlige følelser blokerer forståelsen. Et eksempel er det uhyre interessante forhold mellem Jacobsen og fru Heiberg, som ikke analyseres i dybden, men hvor Jacobsen udleveres med ironi og moraliseren: »Rollen klædte egentlig ikke Jacobsen« (s. 209).

Efterskriftens gennemgang af den foreliggende litteratur om familien Jacobsen og Carlsberg-bryggerierne (s. 314-316) er kortfattet og sober. Med én undtagelse, omtalen af Jørgen Bonde Jensens bog, *Carlsberg. Et københavnsk drømmebillede*. Herom hedder det i sin helhed: »Litteraturforskeren J. Bonde Jensen forsøgte i 1976 en analyse af J.C. og Carls indsats for videnskab og kunst, navnlig bygningskunst, for derigennem at diskutere det æstetiskes sociale betydning. Emnet er interessant, men undersøgelsen havarerer i en skærgård af fejl og mistolkninger« (s. 315). Her tales magtsprog. Sådan affejer man ikke en forsker af Bonde Jensens format. Videnskaben lever af argumenter.

Kristof Glamann oplyser i bogens indledning, at hans arbejde med J.C. Jacobsen blev afbrudt, da han modtog opfordring til at flytte ind i æresboligen på Carlsberg, »Bryggerens egen bolig.« »Efter moden overvejelse valgte jeg at sige nej tak til æren, men måtte derpå sunde mig lidt. Udsigten til at kunne have fået Jacobsen så tæt ind på livet virkede bagefter som det, læger kalder for et post-operativt chok.« (s. 11). Der står ikke, hvorfor han traf dette valg, men mon ikke en mand på hans refleksionsniveau har måttet overveje sine roller som videnskabsmand henholdsvis fondsbestyrer og overhoved for en international milliardkoncern. Og måske har han da fået lyst til endnu engang at bevise for sig selv og verden, at grundlaget for hans position er intakt. Dette kan i så fald bekræftes. Hans bog om Bryggeren er en professionel historikers værk. Men han har været længe borte, og det der er sket imens, er ikke sket i de sale, hvor »stenblokkens« ånd hersker.

Hans Vammen